

Een ongemakkelijke
waarheid

De voedseltransitie

Om de aarde ook voor de generaties na ons leefbaar te houden is een radicale systeemverandering van de voedselketen nodig. Aldus het meest recente, ronduit alarmerende IPCC-rapport. Maar wat betekent dit in de praktijk voor boeren, ketenpartijen en consumenten? Een hele zoektocht, zo blijkt.

DOOR WILLEMEN VELDMAN-MARSMAN

Joost van Strien. Agrarisch ondernemer van het jaar 2022. De eerste gecertificeerde vegan-akkerbouwer in Nederland. Eigenaar van Zonnegoed, een bedrijf van 93 ha in Ens.

Willem Lageweg. Boerenzoon. Medeoprichter en kwartiermaker van Transitiecoalitie Voedsel. Voorheen directeur MVO Nederland. Werkte 24 jaar bij Rabobank (directeur Communicatie en directeur Coöperatie)

Het gebruik van dierlijke mest en het ploegen van het land – door de eeuwen heen dé manier om gewassen te telen – heeft hij afgeschaft. Hoe hij dan wel zijn gewassen teelt en de grond bewerkt? Met plantaardige groenbemers en door te schoffelen, “want dat is beter voor de biodiversiteit, boven en onder de grond”. Joost van Strien, agrarisch ondernemer van het jaar 2022, is de eerste biologische akkerbouwer in Nederland die het Biocyclisch Vegan keurmerk mag voeren. Een uniek kringloopconcept zonder dieren, aldus het juryrapport. Van Strien ontwikkelde op boerderij Zonnegoed een uitgekiend bouwplan met luzerne en grasklaver voor de natuurlijke stikstofbinding. “Een precair systeem, waarin alles heel nauw luistert en de bedrijfsvoering robuuster wordt”, aldus Van Strien. Enthousiast: “Sinds we zijn gestopt met ploegen en groenbemers gebruiken, is de wormenpopulatie enorm toegenomen. Dit jaar experimenteren we ook met strokenteelt, waarbij we verschillende gewassen door elkaar heen zetten en we hebben een voedselbos aangelegd.” De voordelen: een gezonde bodem, minder plantenziektes en veel meer vogels, vlinders en andere dieren.

Andere oriëntatie

Volgens het meest recente IPCC-rapport (Intergovernmental Panel on Climate Change) veroorzaken de landbouw, landbouwhuisdieren en het verdwijnen van bossen voor voedselproductie wereldwijd tussen de 13 en 20% van de broeikasgasuitstoot. In Nederland is dat 16%. En ja, dat is zeker een probleem, maar de realiteit is ook dat Nederland niet zonder boeren kan. “We hebben teveel intensieve landbouwbedrijven en we kunnen er niet buiten”, zegt van Strien.

Tot WO-II is Nederland een land van kleine boeren. Met de hongerwinter van 1944 scherp op het netvlies wordt vanaf 1950 in hoog tempo een excellente landbouwnatie uit de grond gestampt. Na de Verenigde Staten de grootste exporteur van landbouwproducten ter wereld. Een positie die ons land mede dankt aan een

“

De wormenpopulatie is enorm toegenomen

uiterst efficiënte productie, gebaseerd op mechanisatie, specialisatie, intensivering en schaalvergroting om de kosten zo laag mogelijk te houden, op een sterke landbouwlobby, een al even sterk transportsysteem en wetenschapsinstututen als Wageningen University & Research en het Landbouw Economisch Instituut. “In de context van die tijd was schaalvergroting en intensivering een logische ontwikkeling”, zegt Willem Lageweg, medeoprichter en kwartiermaker van Transitiecoalitie Voedsel (zie kader).

Anno 2022 blijkt dit systeem ecologisch en economisch onhoudbaar. Wereldwijd, maar ook in Nederland. In de afgelopen 120 jaar is hier 85% van alle inheemse dier- en plantensoorten verdwenen, veel meer dan in de landen om ons heen. De stikstofuitstoot is hier vier keer zo hoog. De belangrijkste oorzaak: de intensieve land- en tuinbouw in combinatie met de hoge bevolkingsdruk en de hoeveelheid verkeer. Het biologische landbouwareaal bedraagt in Nederland iets meer dan 4%. In Oostenrijk is dat 23%, in Estland 22%, in Zweden 20%, in Italië en Tsjechië 15%.

Transitiecoalitie Voedsel is mede opgericht om een duurzaam, circulair, transparant en gezond landbouw- en voedselstelsel te realiseren. Lageweg: “Het klimaatprobleem is zo groot dat het van alle partijen in de keten een radicaal andere oriëntatie vraagt op het produceren, verwerken, bereiden en kopen van voedsel.” Een belangrijk thema is dan ook true pricing: een eerlijke prijs. In deze metho-

de worden ook de verborgen kosten meegerekend in de verkoopprijs van voedsel, waardoor voor alle partijen zichtbaar wordt wat de productie van voedsel werkelijk kost. Denk bijvoorbeeld aan het verlies van biodiversiteit, de CO₂ uitstoot, overstromingen en droogtes en aan voedingsgerelateerde ziektes. Op dit moment komen deze kosten terecht op plekken waar ze niet thuishoren, bijvoorbeeld bij belastingbetalers en bij de premies voor de zorgverzekering. Als de prijs eerlijk wordt berekend, dan is er geen afwenteling en betalen gebruikers van die producten ook voor de verborgen kosten. Gangbaar geproduceerd voedsel wordt dan een stuk duurder.

Kiloknallers

Hele generaties zijn opgegroeid met goedkope, efficiënte massaproductie, culmineerend in de kiloknaller en kant en klare, aan huis afgeleverde maaltijden. Met grote effecten op volksgezondheid. De helft van de bijna 18 miljoen inwoners in Nederland

is te dik. Lageweg wijt het vooral aan de rol en de marketing van de aanbieders van voedsel en aan de eetcultuur. “Hier willen mensen vooral goedkoop eten. Volgens Van Strien heeft voedselkeuze niets te maken met hogere of lagere inkomens, “maar alles met wat mensen echt belangrijk vinden in hun leven. In Duitsland, Italië, Oostenrijk en Spanje kiezen mensen, zelfs als ze weinig geld hebben, veel eerder voor voedsel van goede kwaliteit.” Lageweg: “Daar zijn ze van jongs af aan gewend aan gezond eten, omdat de samenleving er veel ruraler is dan hier.” Dat veel Nederlanders niet kiezen voor fatsoenlijk geproduceerde producten waar geen mensen- of dierenleed aan kleef, ligt onder meer aan de prijs. Biologisch voedsel is duurder dan gangbaar en lang niet iedereen heeft daarvoor het budget, zeker nu voedsel door de oorlog in Oekraïne en de oplopende inflatie stukken duurder is geworden. De biologische sector pleit al langere tijd voor het afschaffen van de BTW op biologische producten, waardoor

Waar zet de Transitiecoalitie Voedsel op in?

→ True cost/True price. Eerlijke prijs dus:

Te realiseren door een breed gedragen methodiek voor de berekening van de echte en eerlijke prijs. Voor iedereen te zien en door iedereen te gebruiken.

→ Duurzame landbouw

Te realiseren door een groep van boeren, natuurorganisaties, wetenschappers en topmensen uit het bedrijfsleven die voor boeren lonende oplossingen aandraagt voor urgente vraagstukken zoals klimaat, stikstof, biodiversiteit en duurzame voedselproductie.

→ Eiwittransitie

Dat is het streven naar een eetpatroon dat voor ca 60% bestaat uit de consumptie van plantaardige eiwitten en een landbouwsysteem dat hierop aansluit.

→ Voedselomgeving

Dit moet resulteren in een aanbod dat aansluit op de schijf van vijf in supermarkten, catering, fastfoodketens en horeca en een omgevingsbeleid dat grenzen stelt aan de hoeveelheid fastfood-outlets rond scholen en op drukke looproutes.

Keurmerken

Biologisch

Te herkennen aan het EKO en het Europees Biologisch keurmerk. Biologische boeren gebruiken uitsluitend biologische diervoeders en geen chemische gewasbeschermingsmiddelen, preventieve antibiotica en kunstmest.

Ecologisch

Gaat een stap verder dan biologisch. Het verschil? Biologisch houdt rekening met milieu, mens en dier. Ecologisch houdt ook rekening met bodem, water en lucht. Heeft nog geen eigen keurmerk.

Eko

Het EKO-keurmerk geeft aan dat het product afkomstig is van de biologische landbouw. De biologische landbouwnormen zijn gebaseerd op behoud van milieu, natuur en landschap en het welzijn van dieren. Er zijn geen chemisch-synthetische bestrijdingsmiddelen en kunstmest gebruikt. Boeren gebruiken geen genetisch modificeerde zaden en veehouders hebben een dier-vriendelijke werkwijze.

Biodynamisch

Is een manier van voedsel produceren volgens de normen van Demeter International. Met strenge regels voor de teelt van gewassen, het houden van dieren en het verwerken van voedsel.

Vegan

Is biologische kringlooplandbouw zonder productiedieren en zonder het gebruik van dierlijke meststoffen. Keurmerk biocyclisch vegan.

deze voor meer mensen toegankelijk worden en het voor boeren gemakkelijker wordt om te schakelen naar duurzaam.

De achterstand van Nederland komt onder meer door de prijspolitiek en de onderliggende opvattingen van opeenvolgende regeringen. Volgens Rutte “moet iedereen kunnen barbecueën.” Lageweg: “Hele volkstammen denken zo, ook beleidsmakers. Dat heeft niks te maken met een toekomstvisie maar alles met hoe zij in het hier en nu en op de korte termijn zo comfortabel mogelijk kunnen leven.”

Van Strien ziet de ontwikkelingen in de landbouw en de transitie naar een ander systeem als een organisch proces in de context van de tijd. “Dat Nederland vergeleken met het buitenland achter loopt heeft verschillende oorzaken. Wij wilden nooit meer honger, brachten daarom een machtige landbouwlobby op de been en hebben zo gaandeweg een economisch systeem ontwikkeld waarbij steeds efficiënter moet worden geproduceerd door steeds grotere bedrijven die hun winst willen houden met producten waarop de marges laag zijn.” Dat dit ook kan leiden tot uitbuiting van mens en dier was ongetwijfeld niet de bedoeling, het is er wel het gevolg van. Veel seizoenarbeiders in de landbouw verrichten zwaar werk onder zware omstandigheden voor weinig geld. Lageweg noemt dat “een ongemakkelijke waarheid”, waar de sector en Transitiecoalitie Voedsel het nog weinig over hebben, ondanks het streven naar een eerlijke prijs.

Gekke henkie

Bij de realisatie van de voedseltransitie spelen in de keten gevestigde bedrijven, mengvoederfabrikanten, zuivelgiganten en supermarkten een belangrijke rol. Zij gedijen bij het in stand houden van de intensieve veehouderij, goedkope voedselproductie en de hang naar gemak. Dat beïnvloedt in belangrijke mate wat er terecht komt van de transitie, aldus van Strien. “Nu is het nog zo dat een paar grote bedrijven de macht in handen hebben. Maar als we echt grote

veranderingen willen realiseren dan moet deze veel meer bij consumenten en boeren komen te liggen.” Lageweg – “de overheid en grote bedrijven zien ons nu nog als gekke henkie” – is van mening dat de overheid met een langetermijnvisie op de landbouw moet komen, zeker nu de problemen zo urgent zijn. Dat Rabobank nu ook in Nederland carbon credits verkoopt vindt hij een hoopvolle ontwikkeling. Zie ook pagina 5 in dit blad. “Wij kijken nu wat we kunnen doen om grote bedrijven te bewegen tot verandering. Moeten we ze tegemoet komen met geld? Ik vind dat ingewikkeld want zij kunnen al jaren zien dat de problemen zich opstapelen.” Peinzend: “Misschien moeten we ze wel veel zwaarder gaan belonen voor duurzame prestaties.” Daarnaast zit de Transitiecoalitie Voedsel regelmatig met de overheid om de tafel. Tot dusver heeft dat overigens nog weinig concreets opgeleverd, behalve dan dat er 25 miljard euro is vrijgemaakt voor een gebiedsgerichte vermindering van de uitstoot van onder andere stikstof. “Maar het ontbreekt aan visie en er is te weinig aandacht voor boeren die verder moeten.”

Toekomst

Van Strien verwacht dat de Nederlandse landbouw zich verder ontwikkelt tot een veel lokaler voedselsysteem waarin boeren en burgers elkaar weten te vinden zonder tussenkomst van andere partijen. Over de voedseltransitie zegt hij: “Dat is een fluïde en organisch proces waarbij we pas aan het begin staan.” Lageweg herkent dat: “De pioniersfase is wel achter de rug. We komen nu in de fase waarin de eerste successen zichtbaar worden. Er zijn tal van voorbeelden van boeren die het al anders doen en die daar een goed inkomen van hebben zoals Joost van Strien. Maar het peloton heeft nog een hele lange weg te gaan.” ←

Joost van Strien: www.zonnegoed.nl/joost-van-strien

Willem Lageweg:
<https://transitiecoalitievoedsel.nl/>

Vrouw

**DAAR STAAT ZE.
EEN ATOOMPJE IN HET HEELAL.
EEN MENS OP AARDE.
ZE HEET VROUW.**

Ze is vrouw in 2022. Ze heeft een lange weg achter zich. Ze heeft vele terreinen veroverd waarop in vroeger tijden stond: alleen voor mannen. Ze is gaan studeren. Ze is lid van een politieke partij. Haar woord heeft waarde gekregen. Ook nu nog leeft zij in een wereld waarin om haar heen nog ontzaglijk veel gepraat wordt over vrijmaking van de vrouw. Ze glimlacht. Ze weet allang dat praten over vrijheid niet zoveel te betekenen heeft.

Zij is al vrij, want ze heeft geleerd zichzelf te zijn. Ze heeft ontdekt dat vrouw-zijn niet een situatie is die uitsluitend bestaat bij de gratie van een andere situatie die man-zijn heet. Vrouw-zijn is iets op zichzelf staands. Vrouw-zijn betekent een vrouwelijk mens zijn. Voor wie de vrijheid in zich draagt bestaan er geen drempels. Voor wie de vrijheid in zich draagt is geen berg te hoog, geen ravijn te diep en geen geluk onbereikbaar. En geen wijsbegeerte onhaalbaar. Ze heeft een groot credo ontdekt. Dit credo: zichzelf zijn. ←

– Amuse